

1. Obiekt ZESPÓŁ PAŁACOWY

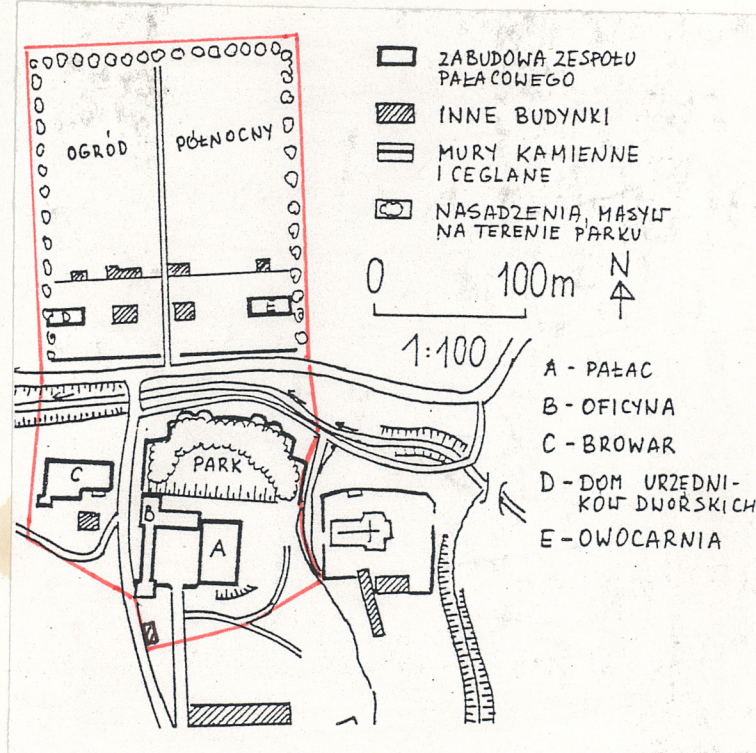
2. Czas powstania
1700-1708, przed
1736

3. Miejscowość
WILKANÓW

11. Zdjęcie rzut przekrój sytuacja orientacyjna

3.

4. Adres Wilkanów (pałac i budynek bramny - bez nr; Wilkanów 125, Wilkanów 127, 130 nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna
województwo wałbrzyskie
pow. wrocławski
gmina Bystrzyca Kłodzka

6. Poprzednie nazwy miejscowości
Wolfilsdorf (1341), Wolfelsdorf (1478), Wolfelsdorf (1385 - 1945)

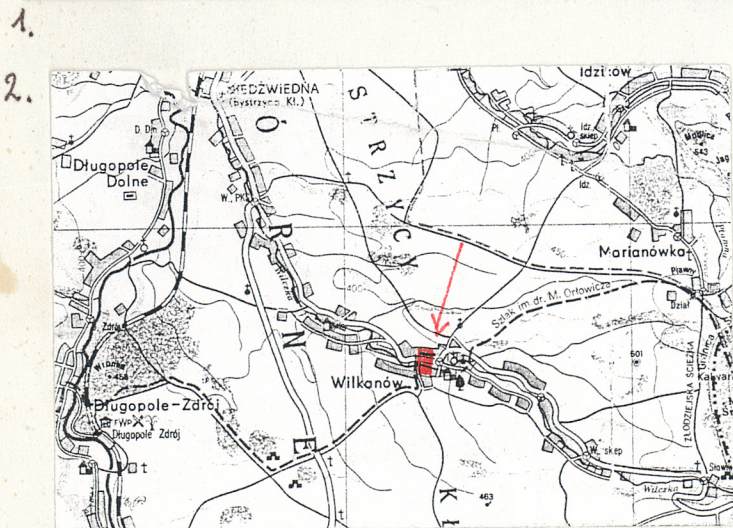
7. Przynależność administracyjna 1.IV.1975 r.
województwo wrocławskie
powiat Bystrzyca Kłodzka

8. Właściciel i jego adres UMiG Bystrzyca Kłodzka, ul. H. Sienkiewicza 6a (pałac, budynek bramny) c.d. wkładka 1

9. Użytkownik i jego adres UMiG Bystrzyca Kłodzka, ul. Sienkiewicza 6a c.d. wkładka 1

10. Rejestr zabytków

Nr. 75 data 30.05.1950
pałac 766 a 30.09.1960

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu.

Wilkanów powstał w końcu XIII w., zapewne jeszcze jako osada przedlokacyjna, ale wzmiankowany był po raz pierwszy dopiero w 1341 r. Już w XIV wieku znajdowały się na terenie wsi rycerskie dobra. W XIV i XV stuleciu okresowo wymieniano dwie włości, a od XVI wieku - jedną.

W latach około 1341 - 1418 dobra w Wilkanowie należały do rodziny von Glubos. Później przeszły one w ręce rodziny von Tschischwitz, która zachowała je do 1472 roku. Wówczas to książę Henryk z Podiebradu ustanowił dobra lenne dla Balthasara Czeschwitza, obejmujące całe włości międzyleskie, których centrum administracyjnym w 2 poł. XV wieku był Wilkanów. Od 1516 roku włości w Wilkanowie

c.d. wkładka 1

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze wyposażenie instalacje)

SYTUACJA Wilkanów położony jest w dolinie Wilczki, przy lokalnej drodze z Bystrzyicy Kłodzkiej do Międzygórza, u podnóża Masywu Śnieżnika. Teren, na którym znajduje się wieś jest lekko pofałdowany, poprzecinany płytkimi dolinami potoków i bezleśny. Zespół pałacowy z głównym folwarkiem usytuowano w centrum Wilkanowa, na zachód od kościoła. Czytelne są jeszcze dziś w dużym stopniu historyczne granice zespołu tworzonego przez pałac, oficynę pałacową, browar (nr 125) i dwuczęściowe założenie ogrodowo parkowe z domem urzędników dworskich i owocarnią (nr 127 i 130). Zespół przecięty jest na osi wschód - zachód przez koryto Wilczki i główną drogę wiejską, oddzielającą północną część ogrodu od reszty założenia. Natomiast pałac z oficyną oddzielony jest od browaru lokalną drogą do Domaszkowa, wytyczoną na osi północ - południe. Czytelne granice zespołu kształtują: obsadzenie ogrodu północnego (od północy), droga wzdłuż zachodniego odcinka muru cmentarza (od wschodu) i linia zabudowy północnej pierzei nowego folwarku (od południa). Historyczne granice części założenia z dominialnym browarem (po zachodniej stronie drogi do Domaszkowa) nie są już czytelne.

Trzy i półkondygnacyjny pałac założony jest na osi wschód zachód. Przed pałacem kształtuje się zachodnia część dziedzińca pałacowego, reprezentacyjnego z zabudową pierzei zachodniej. Tworzą ją dwa narożne pawilony, dwukondygnacyjne, połączone jednokondygnacyjnym łącznikiem z przejazdem. Zabudowa ta będąca dawniej częścią większej całości, funkcjonowała jako oficyna pałacowa i budynek bramny. Od północy dziedziniec przed pałacem zamknięty jest jednokondygnacyjnym budynkiem mieszkalno gospodarczym, a od południa wydzielony murem, tynkowanym

c.d. wkładka 3

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa ok. 5,8 ha	16. Przeznaczenie pierwotne zespół rezydencjonalny z pałacem wiejskim, letnim	17. Użytkowanie obecne zespół nieużytkowany z wyjątkiem budynków nr 127 i 130 (funkcje mieszkalne)
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja <p>Najwcześniej zniszczono układ północnego ogrodu pałacowego wznosząc na linii domu urzędników dworskich i owocarni standartowe bloki mieszkalne dla pracowników PGR. Zbudowano je w latach sześćdziesiątych. Podobne bloki wzniesiono w zachodniej pierzei folwarku, którego z racji przebudów nie włączono już do niniejszego opracowania. W latach 1986 - 1990 przeprowadzano remont pałacu i budynku bramnego, którego nie ukończono. W przypałacowym ogrodzie wzniesiono stalową wiatę. Zachowana dokumentacja prac remontowych pałacu i budynku bramnego w zbiorach PSOZ w Wałbrzychu. Przeprowadzono też remont budynków nr 127, 130 (patrz: karty arch. Marii Kowalińskiej z 1994 roku.</p>		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) <p>Całe założenie pałacowo ogrodowe jest bardzo zdewastowane, a jego kompozycja została w znacznym stopniu zatarta. Na dziedzińcu przed pałacem nie zachowały się żadne nawierzchnie. Teren ten jest porośnięty trawą, samosiewami i zaśmiecony. Podobnie przedstawia się pozostała część otoczenia pałacu. Ogrodzenia zniszczone w różnym stopniu. Mur zamykający południową pierzeję dziedzińca przy pałacu ma częściowo zniszczone tynki. Wysoki, kamienny mur przypałacowego parku pozbawiony jest tynków i osłony korony.</p> <p>c.d. wkładka 4</p> <hr/> 20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie <p>Ochroną konserwatorską obejmuje się zespół pałacowy w jego historycznych granicach oraz browar z otoczeniem. Skomplikowane stosunki własnościowe znacznie utrudniają scalenie całego zespołu w jednych rękach i przeprowadzenie jego rewaloryzacji w ujednolicony sposób. Dlatego też dopuszcza się możliwość odnowienia tylko południowej, głównej części założenia, położonej na południe od Wilczki,</p> <p>c.d. wkładka 4</p>	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

Akta majątku Althannów w Międzylesiu, AP Wrocław,
sygn. 2896.

22. Bibliografia

Boguszewicz M., Ornatek A., Rybka-Ceglecka I.,
Wiśniewska D., Studium środowiska kulturowego gminy
Bystrzyca Kłodzka (Regionalny Ośrodek Studiów i Ochro-
ny Środowiska Kulturowego we Wrocławiu, Wrocław 1995).
c.d. wkładka 4

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsca przechowywania, sygnatury)

Zespół pałacowy około roku 1736, w: Album der Graf-
schaft Glatz....., herausgegeben von Fr. Aug. Pompejus,
Glatz (1862).
Brama ogrodowa, reprodukcja z: Konwiarz R., Alt
Schlesien.

24. Uwagi różne

25. Opracował:

tekst I. Rybka-Ceglecka, 1X.1996

plany, rysunki I. Rybka-Ceglecka, 1X.1996

zdjęcia, fotogr. I. Rybka-Ceglecka, IV, 1X.1996

miejsca przechowywania negatywów u autora zdjęć

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisu prawa autorskiego

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

Załączniki - sztuk 6

1. Miejscowość WILKANÓW	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ PAŁACOWY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) c.d. rubryk 8, 9, 12
----------------------------	---	--

c.d. rubryki 8

AWRSP Gospodarstwo Rolne Skarbu Państwa w Domaszkowie, ul. Międzyleska 1 (dotyczy browaru, budynku nr 125 oraz domu urzędników dworskich, obecnie budynku mieszkalnego nr 127), Kokoszka Jan i Ciepko Tadeusz (dotyczy owocarni, obecnie budynku mieszkalnego).

c.d. rubryki 9

(pałac i budynek bramny), AWRSP Gospodarstwo Rolne Skarbu Państwa w Domaszkowie ul. Międzyleska 1 (browar, budynek nr 125 oraz dom urzędników dworskich, obecnie budynek mieszkalny nr 127), Kokoszka Jan i Ciepko Tadeusz (owocarnia, obecnie budynek mieszkalny).

c.d. rubryki 12

przeszły w ręce rodziny Primster Schwab von Kammerstein, która posiadała je jeszcze w roku 1580. W 1592 roku cesarz Rudolf odebrał szlacheckie dobra lenne, przedstawicielom szlachty i sprzedał je w roku 1592 miastu Bystrzycy. Ono z kolei w roku 1596 odsprzedało je Peterowi Engelhardowi, a ten z kolei odstąpił włości w 1597 roku braciom von Tschirinhaus und Polkenhayn z Międzylesia i Roztok. Rodzina ta utraciła swe dobra wraz z włościami w Wilkanowie w 1622 roku, w czasie wojny trzydziestoletniej, kiedy to zostały skonfiskowane przez cesarską komisję konfiskacyjną. Z Tschirinhausami należy wiązać powstanie okazałego, renesansowego pałacu w Wilkanowie. Do roku 1638 dobrami międzyleskimi i wilkanowskimi administrowali zarządcy – katolicy. Wykupił je co prawda w roku 1638 David von Tschirinhaus, ale ponieważ

nie przeszedł na katolicyzm nie wszedł praktycznie w ich posiadanie. Nadal zarządzali nimi katoliccy administratorzy.

W związku z tym Tschirinhausowie sprzedali swe dobra około roku 1653 lub 1655 Michaelowi Ferdinandowi hrabiemu von Althann, który wcześniej nabył włości w Kralikach za Przełęczą Międzyleską. Z rodziną von Althann związane było wilkanowskie, barokowe założenie pałacowo ogrodowe, przedmiot niniejszego opracowania. Tak więc po roku 1655 Wilkanów posiadał hrabia Michael Ferdinand von Althann, który przed rokiem 1658 utworzył majorat obejmujący Międzylesie, Wilkanów i Roztoki. Po Michaelu Ferdinandzie dobra przejął w 1675 roku Michael Wentzel Franz I von Althann. Gdy zmarł w wieku 23 lat majorat stał się własnością jego stryja hrabiego Michaela Wenzela Franza II (* 1627 - † 1686). W roku 1686 ojcowskie włości, odziedziczył jego najstarszy syn Michael Wentzel III hrabia Rzeszy von Althann. Zarządzał, aż do swej śmierci w roku 1738, dwoma majoratami: kralickim, międzyleskim z Wilkanowem oraz dobrami Szczerba o charakterze allodium. Przejął je następnie jego syn hrabia Michael Emmanuel, zmarły w roku 1749 w Kralikach, a po nim odziedziczył majątność hrabia Michael Otto von Althann (1759 - † 1797). Po bezpotomnej śmierci Michaela Ottona jego dobra przypadły prawnukowi Michaela Wenzela Franza II, Michaelowi Carlowi von Althann na Zvietendorf, reprezentującemu austriacką linię rodu. Kłodzkie majoraty posiadał on jeszcze w latach około 1805/6. Później przejął je jego brat, zamieszkały w Wiedniu, Michael Wentzel IV, który zmarł bezpotomnie w roku 1810. Tym samym wygasła druga gałąź rodu, a kłodzkie dobra stały się własnością przedstawicieli trzeciej, czeskiej linii rodziny. Reprezentowali ją hrabiowie: Michael Johann († 1815), zmarły bezpotomnie jego brat Michael Franz von Althann († 1817), wnuk Michaela Johanna Michael Johann (od 1817 -

†1834), Michael Joseph (†1852), jego brat Michael Karl baron auf Goldberg zu Murstetten (ok. 1852 - 1870), posiadacz majoratów Murstetten i Zvietendorf w Austrii, gdzie też przebywał. Następnie posiadaczami Wilkanowa, nadal należącego do międzyleskiego majoratu, byli: Karl hrabia von Althann zu Militschower w Czechach (ok. 1876, 1886), Robert hrabia von Althann na Zvietendorf w Dolnej Austrii (ok. 1891 - 1917) i Michael Karl hrabia von Althann na Zvietendorf oraz na Międzylesiu (ok. 1921 - 1937). W XIX wieku hrabiowie von Althann przebywali zasadniczo poza hrabstwem, a niektórzy z nich swe kłódzkie dobra odwiedzali okresowo i przebywali tylko w Międzylesiu. Majoratem międzyleskim zarządzali administratorzy. Od końca XIX wieku do około roku 1937 dobra wilkanowskie były dzierżawione. Dzierżawcami byli: Joseph Boese (ok. 1891 - 1909), major Wilhelm Ullrich (ok. 1917 - 1930) oraz spadkobiercy Wilhelma Ullricha (ok. 1937).

W latach 1948–1983 zespół pałacowy użytkowany był przez Zakład Rolno Hodowlany PGR podległy początkowo PGR Długopole, a później PGR Domaszków. W kwietniu 1989 rozpoczęte zostały starania o zakup zespołu pałacowego. Został wówczas złożony wniosek [REDAKTOWANE] (Wesoła–Grzybowa k. Warszawy, ul. Sportowa 12) o nabycie założenia z przeznaczeniem na cele usługowo turystyczne i wypoczynkowe. W maju tego roku Ministerstwo Kultury i Sztuki wyraziło zgodę. Do lutego 1992 obiekt miał jeszcze pozostawać pod zarządem PGR Domaszków, a później być przekazany Państwowemu Zasobowi Gruntów. W dniu 10.05.1990 Kierownik Wydziału Geodezji i Gospodarki Gruntami MiG wydał decyzję w sprawie sprzedaży zespołu w granicach rejestru (za 10 procent wycenionej kwoty). Do sprzedaży przeznaczono działkę 1020/1 o pow. 2,09 ha, z pałacem i budynkiem bramnym. W sierpniu 1990 roku miała być sfinalizowana transakcja, ale nie doszła do skutku ze względu na niestawienie

się przedstawiciela UMiG w Bystrzycy Kłódzkiej. Wynikło to ze zmiany decyzji Zarządu Miasta, dotyczącej spraw finansowych i znacznego podwyższenia ceny za sprzedawane obiekty zabytkowe w Wilkanowie. Ponadto już wcześniej, bo 12.04.1990 r. skomunalizowano je. Wznowiono też postępowanie z urzędu dla zaskarżenia poprzedniej decyzji o sprzedaży z dnia 10.05.1990 r.. Wojewoda Wałbrzyski stwierdził jej nieważność. Dotyczy to, jak już wspomniano pałacu i budynku bramnego i działki 1020/1.

Pozostała część założenia nadal użytkowana była przez PGR Domaszków, które zakończyło swą działalność 30. 12. 1992. Powstałe w jego miejsce Gospodarstwo Skarbu Państwa w Domaszkowie, należące do AWRSP przejęło m.in. browar (nr 125 na działce nr 984/3) oraz dawny dom urzędników dworskich, dziś dom nr 127. Zarządza nimi Administracja Zasobami Mieszkalnymi i Użytkami Rolnymi w Krosnowicach Kłódzkich z siedzibą w Ławicy. Dawna owocarnia, a teraz budynek nr 130 był już w roku 1994 własnością prywatną.

Użytkowanie zespołu pałacowego zawsze pozostawiało wiele do życzenia. I tak od 1967 roku następowała dewastacja zabytkowych rzeźb w ogrodzie. Przy pałacu urządzono też złomowisko i miejsce postojowe dla maszyn rolniczych. Wówczas też po raz pierwszy sformułowano wnioski konserwatorskie dotyczące użytkowania zespołu pałacowego. Zespół ten był tak uciążliwy dla użytkownika, że nawet dążył on w 1972 roku do rozbiórki pałacu. Długo też, bo do 1983 roku, trudno było wyekzekwować od PGR Domaszków zabezpieczenie zabytkowych budynków. Dopiero w latach 1986–1989 rozpoczęto ze środków z budżetu państwa remont pałacu i budynku bramnego (patrz: odrębne karty ewidencyjne). Inwestorem był Wojewódzki Konserwator Zabytków w Wałbrzychu. Remont ten przerwano w 1990 roku, w związku z czym oba budynki od kilku lat niszczeją. Natomiast budynek

1. Miejscowość WILKANÓW	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ PAŁACOWY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) c.d. rubryk 12
----------------------------	---	--

browaru użytkowany był do roku 1996 bez przeprowadzania remontu kapitalnego i obecnie jest opuszczony (patrz: odrębna karta ewidencyjna). Nie prowadzono prac porządkowo sanacyjnych na terenie parku i w otoczeniu pałacu. W dobrym stanie znajdują się tylko dwa budynki na terenie północnego ogrodu, nr 127 i 130, obecnie wyremontowane.

Układ przestrzenny założenia pałacowo ogrodowego i jego przemiany

W 2 połowie XVI w. znajdował się w Wilkanowie murowany z kamienia obronny dwór, otoczony wałami i fosą. Został on przebudowany i zbarokizowany zapewne w dwóch etapach, w latach 1679–1686 i 1700–1709 stając się wiejskim pałacem Althannów, obok miejskiego w Międzylesiu. Początkowo nowy okazały, barokowy pałac, przebudowywany w czasach Michaela Wentzela II, a więc do roku 1686, mógł być jeszcze otoczony fosą. Sugeruje to widoczny w dolnych partiach elewacji pałacu szeroki, wydatny, wałkowy gzyms widoczny ponad lustem wody.

Później koncepcja urządzenia otoczenia pałacu uległa zmianie, i przed rokiem 1708 powstało założenie pałacowo ogrodowe bez fosy, utrwalone na rycinie z roku 1736. Nie wydaje się, aby mogła być ona tylko przerysem projektu, ponieważ ujęto również część wsi, a usytuowanie niektórych budynków, jak np. plebańskiej zagrody odpowiada stanowi obecnemu. Po drugie brak zabudowanej w pełni północnej pierzei dziedzińca reprezentacyjnego niszczyłby w znacznym stopniu kompozycję przypałacowej części barokowego ogrodu. Należy zatem przyjąć, że zespół pałacowy musiał jednak powstać w układzie przedstawionym na rycinie z 1736 roku i

dopiero później uległ degradacji.

Tak więc w 1 połowie XVIII w. w otoczeniu rezydencji znalazły się dwa dziedzińce. Jeden z nich („Ökonomienhof”), usytuowany przy pałacu, był dziedzińcem reprezentacyjnym, a drugi („Meyerhof”), założony na południe od niego, pozostawał folwarcznym majdanem. Całe założenie usytuowano na osi północ – południe. Główny, trzy- i półkondygnacyjny korpus pałacu, wzniesiony w centrum dziedzińca reprezentacyjnego, na osi północ - południe otoczony był jednokondygnacyjnymi gospodarczymi skrzydłami powiązanych z czterema dwukondygnacyjnymi pawilonami. W pierzei zachodniej znajdował się główny wjazd, a pierzeja północna stanowiła architektoniczne i kompozycyjne zamknięcie przypałacowej części ogrodu. Na zachód od tego założenia znajdował się browar. W XVIII wieku główny folwark („Meyerhof”) znajdujący się na południe od pałacu był prostokątnym majdanem gospodarczym powiązany przestrzennie z pałacowym dziedzińcem reprezentacyjnym, otoczony stajniami.

Na północ od rezydencji i dziedzińca reprezentacyjnego kształtowało się rozległe założenie ogrodowe. Uformowane za czasów Michaela Wentzela III, łączyło niemieckie, nowożytne założenia ogrodowe, bazujące na włoskiej sztuce ogrodowej z wpływami francuskimi (sztuki Le Nôtre’a). Jego wygląd znany jest z ryciny oddającej wygląd zespołu pałacowo ogrodowego w roku 1736. Ogrodem pałacowym około roku 1744 zajmował się Ignatz Lamboy, Francuz lub Holender. Na północ od pałacu urządzono ogród ozdobny złożony z dwóch części, przedzielonych korytem potoku i główną, wiejską drogą. Bezpośrednio przy pałacu powstał w gęście włoskim ogród południowy, założony na planie prostokąta i ograniczony od północy murem. Od strony potoku mur ten kształtowany był uskokowo i jakby obronnie, w nawiązaniu do zarysu bastionu.

Wydaje się jednak, że półkoliste aneksy w murze były źródłanymi grotami. W murze tym znajdowała się też okazała brama ogrodowa, zsunięta z osi pałacu w celu kompozycyjnego połączenia jej z bramą ogrodu północnego. Na terenie ogrodu południowego, na osi elewacji pałacu założono szerokie schody ogrodowe oraz basen z figurą. Po obu stronach basenu wzniesiono odcinki uskokowo kształtowanych murów, tworzące fragmenty ogrodowego labiryntu. Może też był to labirynt ze strzyżonego wysokiego żywopłotu.

Na północ od tego ogrodu, za Wilczką i po północnej stronie głównej ulicy wiejskiej znajdował się ogród północny, oranżeryjny. Tu też wznosiły się szklarnia, w której uprawiano południowe owoce i budynek zawierający mieszkanie urzędników dworskich. Teren, na którym znajdowały się oba budynki ograniczony był od północy kamienną, ażurową balustradą z figurami. Pozostała, ogrodzona wysokim murem z bramami oraz symetrycznie i osiowo komponowana, część ogrodu wypełniona była układem dróg łączących się z ogrodowymi gabinetami. Ogród ten był niemal klasycznym przykładem środkowoeuropejskiego, barokowego ogrodu ozdobnego.

Nie związany z oboma ogrodami był ogrodzony, regularny boskiet („Lustwaldel”), położony na południowy zachód od założenia pałacowego, założony na planie prostokąta oraz wydzielony drogą do Domaszkowa. Boskiet ten pełnił również funkcje bażanciarń („Fasanengarten”) i sąsiedował od południa z browarem.

Od boskietu prowadziła w kierunku południowym długa aleja lipowa, której początkowy odcinek obsadzono czterema rzędami drzew. Powstała ona w czasach Michaela Wentzela III i prowadziła do Domaszkowa. Łączyła się później z drogą do Roztok, a następnie z drogą do Międzyzlesia. Z aleją tą powiązane były dwa pawilony. Jeden usytuowany blisko

północnego wylotu alei był suszarnią, a drugi położony na północ od Domaszkowa nazywany „Lindenwärterhaus” był mieszkaniem rewirowego myśliwego. Za bażanciarnią znajdował się zwierzyńiec z jeleniami.

Założenie pałacowe w Wilkanowie w układzie przedstawionym na rycinie z albumu Pompejusa nie przetrwało długo. W 1787 częściowo spłonęło. Ponadto w końcu XVIII wieku Althannowie opuścili Hrabstwo Kłodzkie i osiedli w swych dobrach w Czechach. Wilkanowski pałac odwiedzany mógł być w 1 połowie XIX w. tylko sporadycznie, a w późniejszych czasach Althannowie, rezydujący już na stałe w swoich czeskich dobrach, przybywali głównie do Międzyzlesia. Wilkanowskie dobra oddali w dzierżawę. Ponadto na mniejsze zainteresowanie Althannów zespołem pałacowym w Wilkanowie mogło wpłynąć obniżenie dochodów z dóbr po uwłaszczeniu, jak i konieczność utrzymania dużej rezydencji w Międzyzlesiu. To wszystko spowodowało degradację zespołu pałacowego i wyburzenia, do roku 1825, części zabudowy.

W wyniku tego w latach dwudziestych XIX wieku pozostał tylko pałac i fragment dziedzińca reprezentacyjnego tworzony przez zabudowę frontowej, zachodniej pierzei oraz zabudowę części pierzei północnej i południowej. W 2 połowie XIX w. pałac był już praktycznie nieużytkowany. Działał dzierżawiony browar. Zachowane oficyny przy pałacu użytkowano w celach gospodarczych zarówno przez dzierżawców browaru jak i dóbr. Ci ostatni zobowiązani byli do utrzymania zabudowy zespołu w dobrym stanie. Nie zawsze to im się udawało, o czym świadczy fakt, że około 1919 roku pałac i zabudowa gospodarcza była w bardzo złym stanie.

Do lat 1938–1940 wyburzono pozostałą zabudowę południowej pierzei dziedzińca reprezentacyjnego. Pozostawiono dwa zachodnie pawilony przed frontem pałacu, łącznik pomiędzy nimi i łącznik między pawilonem północno

1. Miejscowość WILKANÓW	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ PAŁACOWY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) c.d. rubryk 13, 18
----------------------------	---	--

zachodnim a pałacem. Przerwano też przestrzenne powiązania dziedzińca reprezentacyjnego i folwarku, gdyż ten ostatni całkiem wyburzono. Nowy folwark usytuowano bardziej na południe od pałacu i potraktowano jako odrębną przestrzennie całość.

W XIX wieku następowała także powolna degradacja założenia ogrodowego. Do roku 1824 zniszczeniu uległy ogród północny, boskiet i zwierzyniec. Pozostały jeszcze około roku 1855 na terenie obu części ogrodu ozdobnego oranżeria, rzeźby ogrodowe i fontanny. W ostatniej ćwierci XIX wieku urządzano na nowo tylko teren dawnego, południowego ogrodu przy pałacu. Nie wydaje się, aby to Althannowie rezydujący już w Czechach lub w Austrii przejawiali w tym przypadku jakąkolwiek inicjatywę. Dlatego też nie wykluczone, że założenie to mógł próbować urządzić jedynie dzierżawca dóbr.

Dziewiętnastowieczne przekształcenia dawnego ogrodu na park miały dość ograniczony zakres i polegały na usytuowaniu na nowo basenu fontanny oraz na wprowadzaniu nowych nasadzeń. Nie wiadomo, czy modernizowano wówczas też dawny północny ogród położony na północ od Wilczki. Obecnie nic na to nie wskazuje. Ogród ten nie był traktowany w 2 połowie XIX wieku jako park i można sądzić, że wykorzystywano go już tylko pod uprawę. W roku 1824 istniała jeszcze lipowa aleja prowadząca w kierunku Domaszkowa. Nie zaznaczono już jednak na mapie z 1824 pawilonów powiązanych z aleją. W latach 1884 - 1919 droga ta nadal była zachowana, lecz chyba już wymieniono jej obsadzenie.

c.d. rubryki 13

SYTUACJA – c. d.

ogrodzeniem z ceglana bramą filarową. Rośnie tu tylko stary

dąb. Na zachód od oficyny pałacowej i wzdłuż jej elewacji przebiega lokalna droga do Domaszkowa. Na zachód od niej usytuowany jest dominialny browar, półtorakondygnacyjny, założony na osi wschód zachód. Wschodnia, splantowana część reprezentacyjnego dziedzińca, od strony kościoła, jest zadarniona. Czytelna jest jednak dawna platforma, a w jej północno wschodnim i południowo wschodnim narożniku zarysowują się niki pozostałości dawnych pawilonów. Po jednym z nich zachowane są pozostałości murów z kamienia, na miejscu zaś drugiego znajduje się niewielki ziemny pagórek kryjący być może gruzowisko.

Z dawnego urządzenia wschodniej części dziedzińca reprezentacyjnego zachował się tylko przepust założony na osi pałacu, wiodący ku cmentarnej bramie. W obrębie dziedzińca i bezpośrednio przy pałacu, od północy, wschodu i południa widoczne są zagłębienia terenu (ślady fosy). Od wschodu założenie pałacowe ograniczone jest drogą biegnącą wzdłuż muru przykościelnego cmentarza. Teren na południe od reprezentacyjnego dziedzińca, zajmowany dawniej przez stary folwark, jest obecnie niezabudowany i poprzedzielany wtórnie drogami. Dalej, na południe i przy drodze do Domaszkowa znajduje nowszy folwark. Obecnie jest on częściowo zachowany, a w jego zachodniej pierzei znajduje się blok mieszkalny PGR.

Z dawnych założeń ogrodowych zachowało się do dziś niewiele. Są to: niewielki park powstały na miejscu południowego ogrodu przy pałacu i użytkowy ogród na terenie dawnego ogrodu północnego.

Park przy pałacu, mający układ tarasowy, zawiera się w obrębie dawnej przypałacowej części ogrodu i jest otoczony starym murem o nieregularnym zarysie wynikłym z konfiguracji terenu i układu koryta Wilczki. Jest to wysoki mur z dwoma

półkolistymi aneksami, z paroma wypukłościami i z uskokami, kamienny, z nielicznymi partiami murowanymi z cegły, z relikami tynków i osłony (korony) z dachówki. Zachowana ceglana brama usytuowana asymetrycznie, w miejscu bramy barokowej. Mur rozpoczyna się przy pawilonie północnym (oficyna) w zachodniej pierzei dziedzińca reprezentacyjnego, biegnie wzdłuż koryta Wilczki i kończy się na wysokości północno zachodniego narożnika cmentarza. Niewielki park przy pałacu, ku któremu nie prowadzi teraz żadne wyjście z pałacu, ma zarys czworoboku z jednym bokiem wypukłym i – układ tarasowy. Przy pałacu znajduje się wąski i wysoki taras ziemny, częściowo obecnie wybetonowany, ze stalową wiatą usytuowaną na zachód od pałacu. Z tarasu rozciąga się widok na pozostałą, niżej położoną, część założenia wydzielonego wysokim, kamiennym murem, w którego zakolu widoczne są ślady niszy lub innego rodzaju urządzenia parkowego. W obrębie dolnego tarasu ogrodowego znajduje się duży, treflowy basen fontanny usytuowany asymetrycznie. Z dawnego drzewostanu zachowały się: dęby, klony jawory, świerki, jesion zwisły i wierzby nad basenem. Czytelny jest też dziś zarys północnego ogrodu położonego na północ od głównej części zespołu pałacowego i od Wilczki. Granice wyznaczają: główna ulica wiejska i założony wzdłuż niej mur (od południa) oraz obrzeżne nasadzenia (od wschodu, zachodu i północy). W południowym odcinku niskiego muru od strony drogi znajduje się brama filarowa dekorowana dawniej barokowymi kamiennymi wazami przeniesionymi teraz na bramę nowego cmentarza. Wzdłuż ogrodowego muru od strony drogi do Międzygórza znajduje się też lipowo jaworowy szpaler. Na terenie ogrodu zachowały się oba barokowe budynki ogrodowe (owocarnia i dom urzędników dworskich) użytkowane obecnie na cele mieszkalne. Pomiędzy nimi wybudowano współcześnie, w latach siedemdziesiątych dwa dwukondygnacyjne bloki dla

pracowników PGR. Spowodowało to znaczną degradację dawnego założenia. Pomiędzy blokami, w kierunku północ - południe, przebiega główna oś założenia, łącząca się z bramami. Ogród wykorzystywany jest pod uprawę. Znajduje się też tu niewielki sad. Zachowała się również skupina żywotników.

Urządzenia ogrodowe na południowy zachód od pałacu nie są już czytelne. Zachował się tylko fragment dawnej aleji prowadzącej w kierunku Domaszkowa, obsadzony m.in lipami.

Zabudowa zespołu:

Pałac – patrz: odrębna karta ewidencyjna,

Budynek bramny – patrz: odrębna karta ewidencyjna,

Browar – patrz: odrębna karta ewidencyjna,

Owocarnia mylnie określona jako bażanciarnia – patrz: odrębna karta ewidencyjna, wykonana przez M. Kowalińską w roku 1994

Dom urzędników dworskich mylnie określony jako dom ogrodnika – patrz: odrębna karta ewidencyjna, wykonana przez M. Kowalińską w roku 1994.

c.d. rubryki 18

Dokumentacja w zbiorach PSOZ w Wałbrzychu

Wilkanów, zespół pałacowo parkowy. Mapa sytuacyjno wysokościowa 1: 500, PP PKZ Wrocław 1971;

Eysymontt K., Studium historyczno stylistyczne ogrodów w Wilkanowie, Wrocław PKZ 1968.

Eysymontt K., Gal E., Madziarz E., Łabenda T., Katalog parków woj. wałbrzyskiego, Wilkanów, woj. wałbrzyskie, Wrocław PKZ 1976;

1. Miejscowość WILKANÓW	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ PAŁACOWY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) c.d. rubryk 19, 20, 22
----------------------------	---	--

Zespół pałacowy w Wilkanowie, gm. Bystrzyca Kłodzka. Orzeczenie techniczne i mykologiczno budowlane, Wrocław 1983 (wyk. przez Zakład Studyjno Projektowy Nr 7 Politechniki Wrocławskiej);

Zespół pałacowy w Wilkanowie, gm. Bystrzyca Kłodzka. PT Zabezpieczenie obiektu. Konstrukcja, Wrocław 1983 (wyk. przez Zakład Studyjno Projektowy Nr 7 Politechniki Wrocławskiej);

Zespół pałacowy w Wilkanowie, gm. Bystrzyca Kłodzka. PT Zabezpieczenie obiektu. Architektura, Wrocław 1983 (wyk. przez Zakład Studyjno Projektowy Nr 7 Politechniki Wrocławskiej);

Zespół pałacowy. Budynek bramny z pawilonami, Wilkanów. PT Konstrukcja, Wrocław 1987 (wyk. przez Autorskie Pracownie Architektury. Spółdzielnia Pracy Twórczej, Wrocław. Pl. Powstańców Śląskich 20.

. Budynek bramny z pawilonami. Założenie pałacowe. Wilkanów, gm. Bystrzyca Kłodzka. PT adaptacji budynku bramnego z pawilonami na mieszkania PT Architektura, Wrocław 1987 (wyk. przez Autorskie Pracownie Architektury. Spółdzielnia Pracy Twórczej, Wrocław. Pl. Powstańców Śląskich 20.

c.d. rubryki 19

Zachowana ceglana brama w jego linii. Na terenie parku czytelny wąski i wysoki taras ziemny przy pałacu częściowo obecnie wybetonowany, ze stalową wiatą usytuowaną na zachód od rezydencji. Pozostała, niżej położona część założenia z fundamentami wyburzonej części założenia, zadarniona, z licznymi samosiewami. Tu też znajduje się uszkodzony duży, treflowy basen fontanny. Na terenie tego parku porożrzucane są

również kamienne barokowe cokoły rzeźb oraz dekoracyjne wazy.

Na terenie północnego ogrodu wydzielono działki budowlane, założono przydomowe ogrody użytkowe oraz poletka uprawne. Do dziś zachowały się oba barokowe budynki ogrodowe (owocarnia i dom urzędników dworskich) użytkowane obecnie na cele mieszkalne. Pomiędzy nimi wybudowano współcześnie, w latach siedemdziesiątych dwa dwukondygnacyjne bloki dla pracowników PGR. Spowodowało to znaczną degradację dawnego założenia. Dawne urządzenie otoczenia dominialnego browaru zostało zatarte. Porasta ono obecnie darnią i samosiewami. Stan zachowania budynków zostanie omówiony na odrębnych kartach ewidencyjnych.

c.d. rubryki 20

w skład której wchodziłyby pałac, oficyna, browar i park, które powinny mieć jednego właściciela. Założenie pałacowe, położone we wsi leżącej blisko Międzygórza mogłoby pełnić funkcje mieszkalne i rekreacyjno usługowe.

W związku z tym po ukończeniu remontu pałacu, oficyny i ogrodzenia przy pałacu oraz po zlikwidowaniu przybudówek przy tymże ogrodzeniu należy usunąć ziemię z dziedzińca pałacu a także z przejazdu w oficynie i zarówno przejazd, jak i dziedziniec wybrukować kostką granitową. Korzystnym byłoby też uczynienie reliktów fosi przy pałacu. Przy okazji możnaby też przeprowadzić badania otoczenia pałacu w celu odnalezienia fundamentów wyburzonej części założenia. Miałoby to istotne znaczenie poznawcze. Koniecznym jest też urządzenie na nowo przypałacowego parku, który należałoby powiększyć o nieużytkowany teren, zajmowany przez wyburzoną zabudowę

dzieńca reprezentacyjnego. W aranżacji tego nowego założenia można wykorzystać odkryte fundamenty wyburzonych budynków oraz istniejące pozostałości rzeźb ogrodowych, które trzeba wyeksponować. Należy też przeprowadzić sanację drzew. Nowego urządzenia wymaga także otoczenie browaru. Tu też powinien powstać nowy układ dróg, a teren pomiędzy browarem a Wilczką należałoby urządzić jako ogród uprząny lub zagospodarować parkowo.

c.d. rubryki 22

Eysymontt K., Wilkanów. Studium historyczno stylistyczne ogrodu, PKZ Wrocław, 1968, w zbiorach PSOZ Wałbrzych.

Hochberg von, Landrath, Statistische Darstellung des Kreises Habelschwerdt Regierungs Bezirk Breslau Provinz Schlesien, Habelschwerdt 1869

Patzak B., Kultur- und Kunstgeschichtliche Streifzüge im Kreise Habelschwerdt, Die Grafschaft Glatz, 28, 1932/1933.

Patzak B., Das Reichsgräflich von Althann'sche Schloss zu Wölfelsdorf, Guda Obend 1922

Schlesisches Güter - Adressbuch, Breslau 1891, 1894, 1898, 1902, 1905, 1917, 1930

[Schloss Wölfelsdorf], Guda Obend 1939

Stillfried - Rattonitz, R., Grafen, Grafen von Alcantara, Beiträge zur Geschichte des schlesischen Adels, Berlin 1864, współopr. z: Stillfried - Rattonitz, R., Grafen, Grafen von Alcantara,

Erläuternde Anmerkungen zum Ältesten Glätzer Amtsbüchle, Den Adel des Glätzer Landes betreffend, Berlin 1864.

Dr Volkmer, Dr Hohaus, Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz, Erster Band, Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz bis zum Jahre 1400, Habelschwerdt 1883.

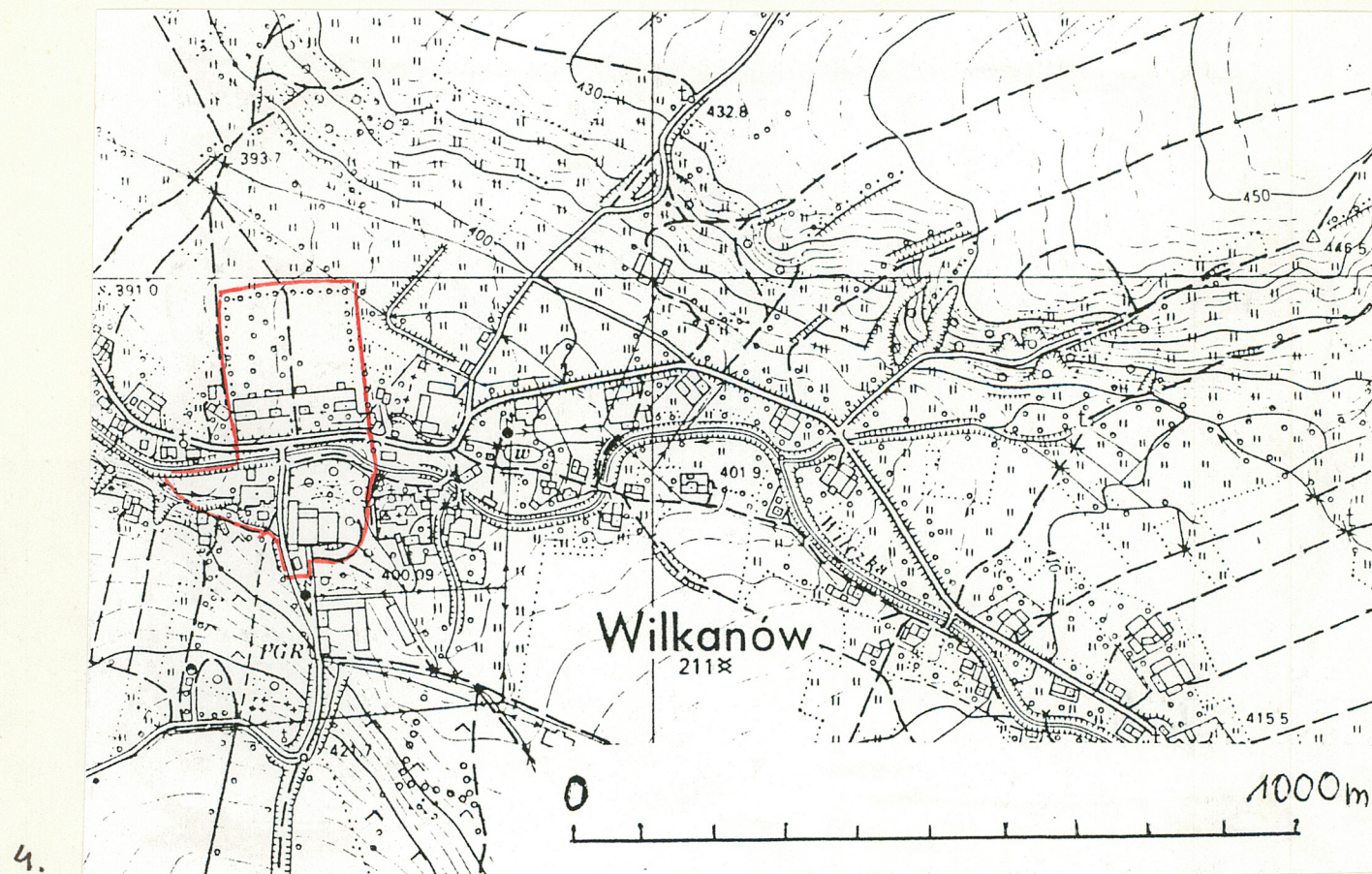
Dr Volkmer, Dr Hohaus, Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz, Zweiter Band, Urkunden und Regesten zur Geschichte

der Grafschaft Glatz von 1401 bis 1500, Habelschwerdt 1888. Zimmermann F.A., Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Brieg 1789, Bd. 9.

Spis ilustracji

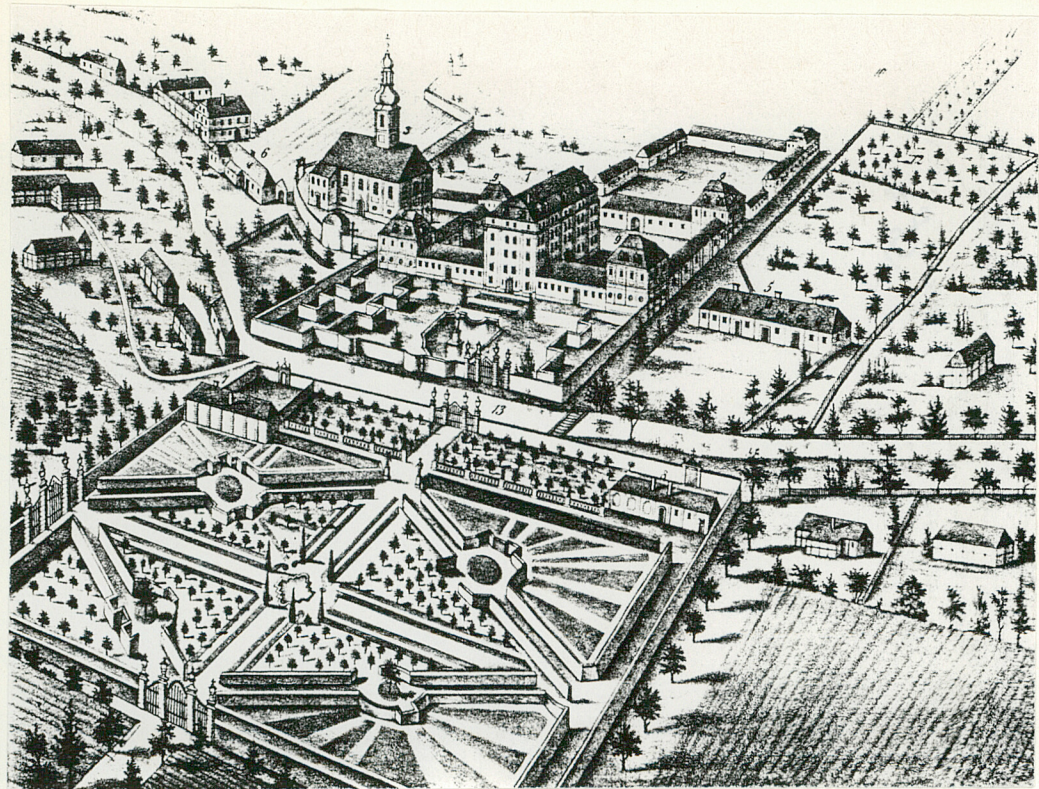
1. Budynek bramny (zachodnie zamknięcie dziedzińca reprezentacyjnego), widok od zachodu.
2. Plan orientacyjny.
3. Plan sytuacyjny.
4. Plan orientacyjny (fragment wsi)
5. Zespół dworski około 1736, widok od północnego zachodu, reprodukcja ryciny z: Album der Grafschaft Glatz..., herausgegeben von Fr. Aug. Pompejus, Glatz (1862), w zbiorach Muzeum Narodowego we Wrocławiu.
6. Zespół dworski około 1736, z zaznaczeniem istniejących obecnie budynków, reprodukcja ryciny z publikacji cytowanej w opisie il. 5.(A – pałac, B – budynek bramny (oficyna), C – browar dominialny, D – dom urzędników dworskich, E – owocarnia).
7. Zespół dworski, reprodukcja fragmentu mapy topograficznej z lat 1882–1912.
8. Zespół pałacowy, widok od północy przez koryto Wilczki.
9. Zespół pałacowy, widok z ogrodu, od północy ku pałacowi.
10. Dziedziniec pałacowy, widok od południa.
11. Pałac, widok od zachodu.
12. Mur wydzielający dziedziniec przy pałacu, widok od północy.
13. Browar dominialny, widok od północnego zachodu.

1. Miejscowość W I L K A N Ó W	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ PAŁACOWY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) reprodukcje rycin i fragmentów map topograficznych
-----------------------------------	---	--

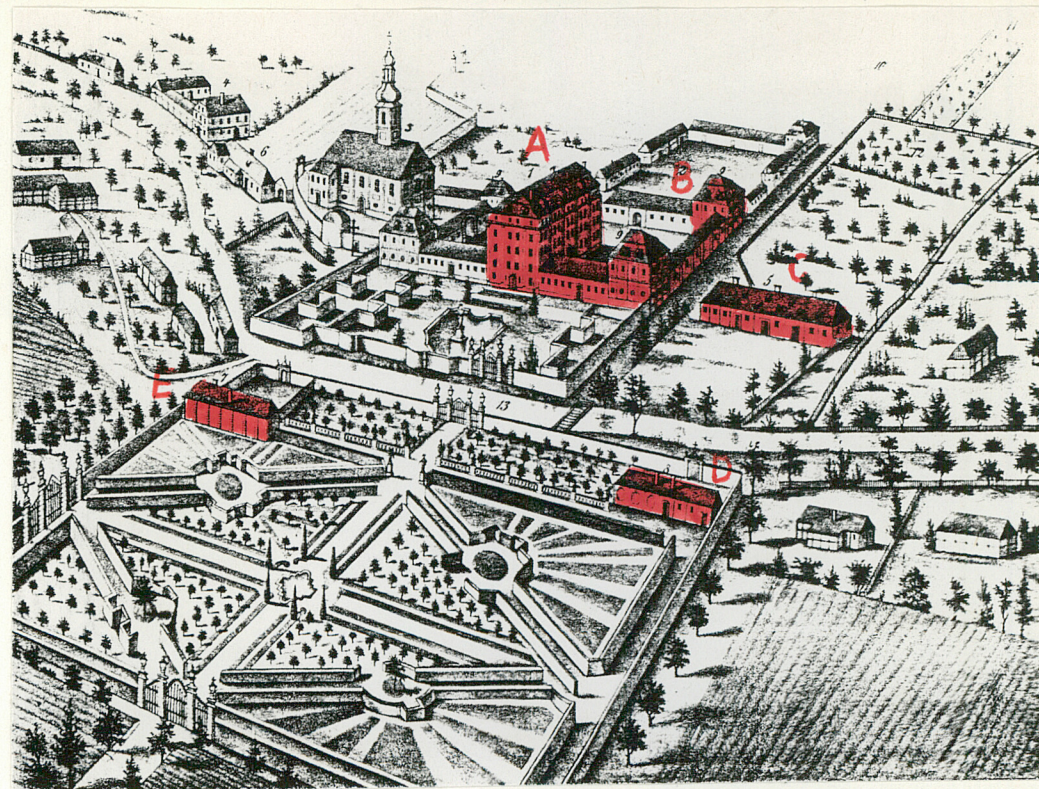

Wkładkę założył: I. Rybka-Ceglecka, IX.1996
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów:

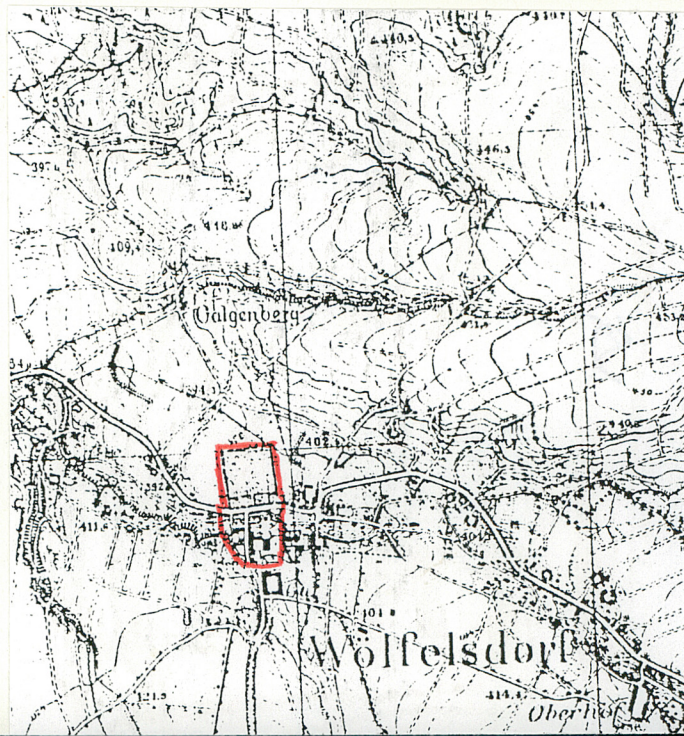

5.

6.

7.

1. Miejscowość W I L K A N Ó W	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ PAŁACOWY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) fotografie
-----------------------------------	---	--

8.

9.

10.

11.

12.

13